

Archeologisch bureauonderzoek

Plangebied De 5 G's
Stadsdeel Zuidoost
BO 14-119 Amsterdam 2014

Inhoud

Samenvatting		4
Inleiding		5
1	Administratieve gegevens plangebied	6
1.1	Administratieve gegevens	6
2	Wet- en regelgeving	7
2.1	Algemeen	7
2.2	Rijk	7
2.3	Provincie Noord-Holland	7
2.4	Gemeente Amsterdam	8
2.5	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3	Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1	Geomorfologie en bodem	9
3.2	Historie algemeen	9
3.3	Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1	Ontginningen	10
3.3.2	Bijlmermeer	11
3.3.3	Verstedelijking	12
3.4	Archeologische inventarisatie van het plangebied	13
3.4.1	Archeologische Monumentenkaart en Cultuurhistorische Waardenkaart	13
3.4.2	Vindplaatsen	13
3.4.3	Bodemopbouw	14
3.5	Conclusie: verwachtingsmodel	15
4	Archeologische verwachtingskaart	16
5	Archeologische beleidskaart	18
Conclusie		20
Bronnen		21
Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema Archeologie BMA		22

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van Dienst Ruimtelijke Ordening een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied De 5 G's, stadsdeel Zuidoost. Het plangebied wordt begrensd door de Bijlmerweide, de Elsrijkdreef en de Bijlmerdreef. Dit onderzoek is bedoeld om een beeld te krijgen van de ondergrondse cultuurhistorische waarden die in het plangebied aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van het plangebied. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijke topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

Op de archeologische verwachtingskaart (p. 16) worden vier zones onderscheiden. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd. De beleidskaart telt twee zones (p. 18). Hiervoor is gespecificeerd of en in welke mate archeologisch veldonderzoek nodig is in de bouwplanontwikkeling.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van Dienst Ruimtelijke Ordening heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplangebied De 5 G's, stadsdeel Zuidoost.

Het bureauonderzoek geeft een overzicht van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied en omgeving. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

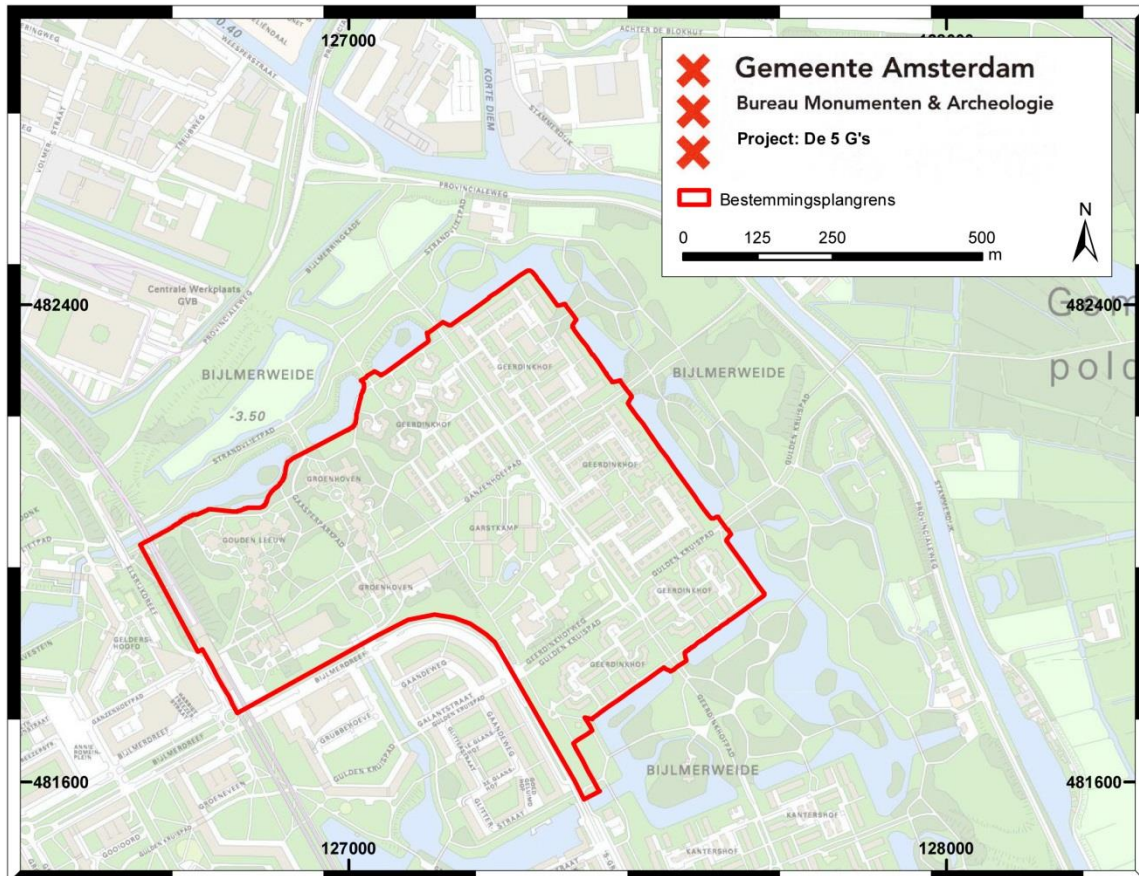
1 Administratieve gegevens plangebied

1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever   Dienst Ruimtelijke Ordening
Contactpersoon   Mw. M. van Baaren
Adres   Weesperplein 8
Postcode/plaats   1018 XA Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Stadsdeel	Zuidoost
ARCHIS meldingsnr.	64487	ARCHIS afmeldingsnr.	52113

1 Plangebied De 5 G's

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

In 1992 hebben de Europese ministers van Cultuur het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Deze culturele overeenkomst had tot doel om meer bewustzijn over het Europese erfgoed te creëren en in het bijzonder het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beter in stand te houden.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of plaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad Landschap en Cultuurhistorie en de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

---

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten*. Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet)

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988

³ Provincie Noord-Holland, 2010

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsgunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: Beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwingreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

---

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond op gemiddeld 2 à 3 m ÷ NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Direct ten noorden van het IJ, in Waterland, voltrok deze ontwikkeling zich al vanaf de tweede helft van de 10de eeuw. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

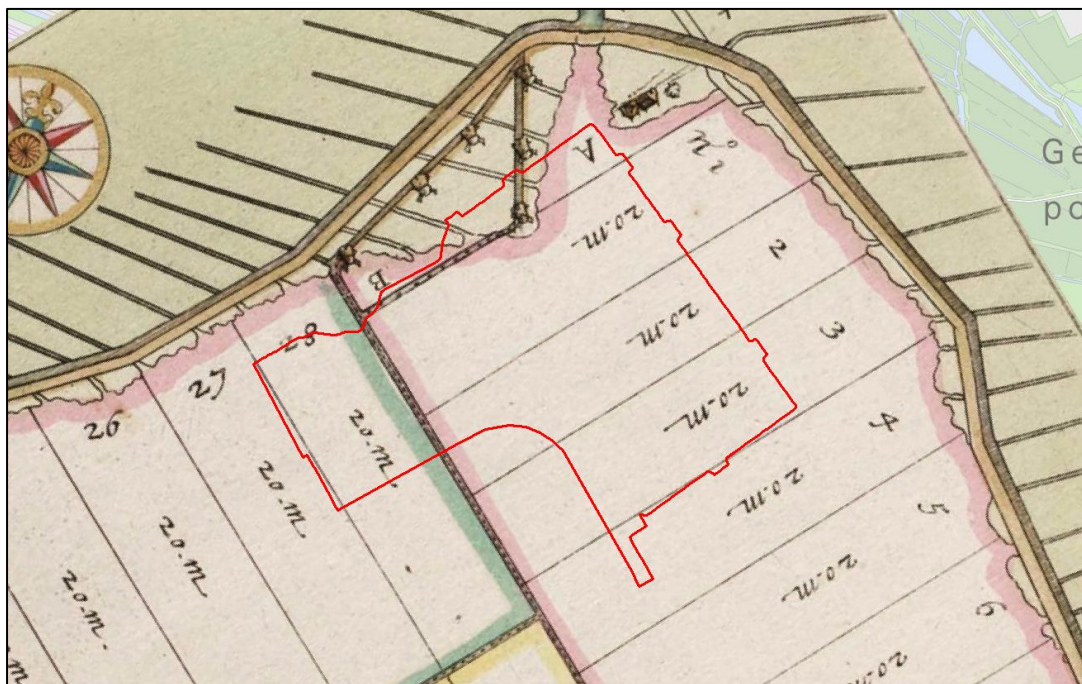
De vroegste sporen van menselijke bewoning of activiteiten binnen het gemeentelijk gebied van Amsterdam gaan dankzij recente vondsten in de Noord/Zuidlijn bouwputten op het Damrak en Rokin terug tot het late Neolithicum (ca. 2400 v. Chr.). Ook rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn dergelijke oude vindplaatsen.

De oudste stedelijke bewoningssporen, voor zover nu archeologisch bekend, beginnen in de 12de eeuw en zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk die in het laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekaade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurten de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een aarden wal met 11 bolwerken ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. De nieuwe bakstenen stadswal kreeg in totaal 26 bolwerken en had een gracht in het tracé van de huidige Singelgracht. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ kwamen de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen. Tussen 1915 en 1940 werd in Noord, Oost, Zuid en West de Gordel 20-40 gebouwd. Deze wordt gevolgd door de naoorlogse tuinsteden in West, Buitenveldert en Noord, en in de jaren zestig en zeventig door het volbouwen van de Bijlmermeerpolder. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ. Daarnaast wordt door de bouw van woningen binnen het bestaande stedelijk gebied ingezet op verdichting van de stad.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Het plangebied De 5 G's ligt in de Bijlmermeerpolder, en wordt begrensd door de Bijlmerweide, de Elsrijkdreef en de Bijlmerdreef. Voor de historisch-topografische analyse van het plangebied zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaart van Cornelis Danckerts de Rij (1626) Nicolaes Visscher (ca. 1700), de Topografisch Militaire Kaart (1854) en de kaart van Publieke Werken (1936).

2 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Cornelis Danckerts de Rij (1626)

3.3.1 Ontginningen

Tussen ca. 3000 v.C. en de late middeleeuwen was de regio rond Diemen volledig bedekt met een dik veenpakket dat werd doorsneden door een stelsel van meanderende riviertjes (3.1). Pas vanaf de 11de eeuw werd het veengebied op grote schaal gecultiveerd en geschikt gemaakt voor landbouw. Langs de rivieren de Gaasp en de Diem verplaatsten de ontginningsactiviteiten zich richting het Almere, de voorloper van de Zuiderzee.⁵

Voor akkerbouw op veengrond is diepe ontwatering nodig. De ontginners bereikten dit door vanuit de veenrivieren sloten te graven, recht tegen de natuurlijke verhogingen in het landschap op. Deze ingrepen hadden ook tot gevolg dat het veen ging inklinken en oxideren, waardoor de landerijen jaar na jaar lager kwamen te liggen en natter werden. Zo zagen de ontginners zich telkens genoodzaakt om nieuw, hoger gelegen veengebied in cultuur te brengen. Rond 1300 was op deze manier vrijwel het gehele Hollandse veengebied getransformeerd in een vlak, laaggelegen weidegebied, dat met een stelsel van dijken en sluzen moest worden beschermd tegen het oprukkende zeewater.⁶

Tijdens de ontginningsperiode was bewoning in hoge mate gekoppeld aan het beschikbare akkerland. Nederzettingen hadden aanvankelijk dan ook een diffuus karakter, in de vorm van wijd over het landschap verspreide woonterpen ('hoevenzwermen'). In een latere fase van de ontginningsperiode groepeerde de bewoning zich langs de zeedijken en achterdichtingen van de

⁵ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

⁶ Stol 1993, 29; Borger 1987, 16-17

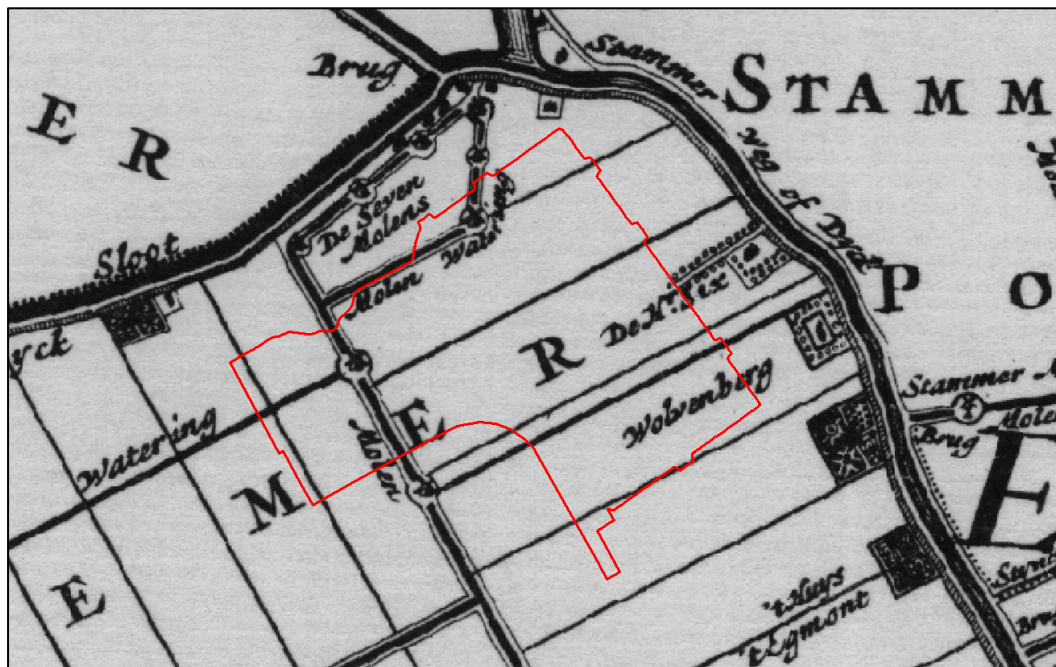
ontginningsblokken.⁷ Binnen het plangebied kwamen dergelijke infrastructurale assen niet voor, waardoor zich hier waarschijnlijk geen bewoningszones hebben ontwikkeld.

3.3.2 Bijlmermeer

Aan het einde van de 12de eeuw kreeg de Zuiderzee direct contact met de Noordzee als gevolg van de erosie van veenbarrières bij Wieringen. De binnenzee breidde zich uit en in de oeverzone ontstonden toen enkele grote meren. Zo ook het Bijlmermeer, dat waarschijnlijk voortkwam uit enkele overstroomde veenrivieren. Om verdere schade aan de landerijen te voorkomen werd het meer in de 13de eeuw bedijkt. Delen van het ontginningslandschap kwamen toen buitendijks te liggen. Hiervan bleven tot in de 17de eeuw restanten behouden (afb. 2).⁸

In 1622 werd het land op het water heroverd toen het Bijlmermeer in opdracht van een groep Amsterdamse kooplieden met watermolens werd drooggemalen. Wellicht waren hierbij ook *de Seven Molens* betrokken, die op de kaart van Visscher (1700) zijn aangegeven (afb. 3), en waarvan er twee binnen plangebied De 5 G's vielen.⁹ De kaart van de Rij (1626) toont hoe het nieuwe land vervolgens werd verdeeld onder de investeerders.

Na de drooglegging is de polder twee keer overstroomd. Eerst werd het gebied vanwege oorlogsdreiging in 1672 om strategische redenen onder water gezet, waarna het zes jaar later met behulp van 37 molens weer werd drooggemalen. Mogelijk werden hiertoe de molenwateringen aangelegd die voor het eerst op de kaart van Visscher (1700; afb. 3) zijn te zien. In 1702 liep de polder opnieuw onder water, ditmaal als gevolg van een dijkdoorbraak tijdens een storm. De ingelanden trokken zich terug en de polder werd opgegeven. Mede door stort van opgebaggerde grachtenmodder ontstond wel een nieuwe strook land langs de ringdijk, waarop groente werd geteeld. De oorspronkelijke ontginningssloten verdwenen zo van het kaartbeeld. In 1825 werd het Bijlmermeer vanuit de Nieuwe Ringsloot definitief ingepolderd (afb. 4).¹⁰

3 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Visscher (ca. 1700)

⁷ De Bont 2009, 577

⁸ Van den Hoek Ostende 1962 73-79

⁹ Afgaande op 19de- en 20ste-eeuwse kaarten zijn rond 1900 de laatste van deze molens gesloopt.

¹⁰ Van den Hoek Ostende 1962 73-79

3.3.3 Verstedelijking

Tot in de jaren 1960 bleef de Bijlmermeerpolder een dunbevolkt agrarisch gebied (afb. 4). Met de stort van 4.3 miljoen kubieke meter zand kwam een einde aan het landelijke karakter en werd de polder geschikt gemaakt voor grootschalige woningbouw.¹¹ In de jaren daarop verrees hier een stedelijk landschap met plaatselijk vooral kleinschalige woningen (afb. 5).

4 Het plangebied (rood omlijnd) op de kaart van Publieke Werken (1936)

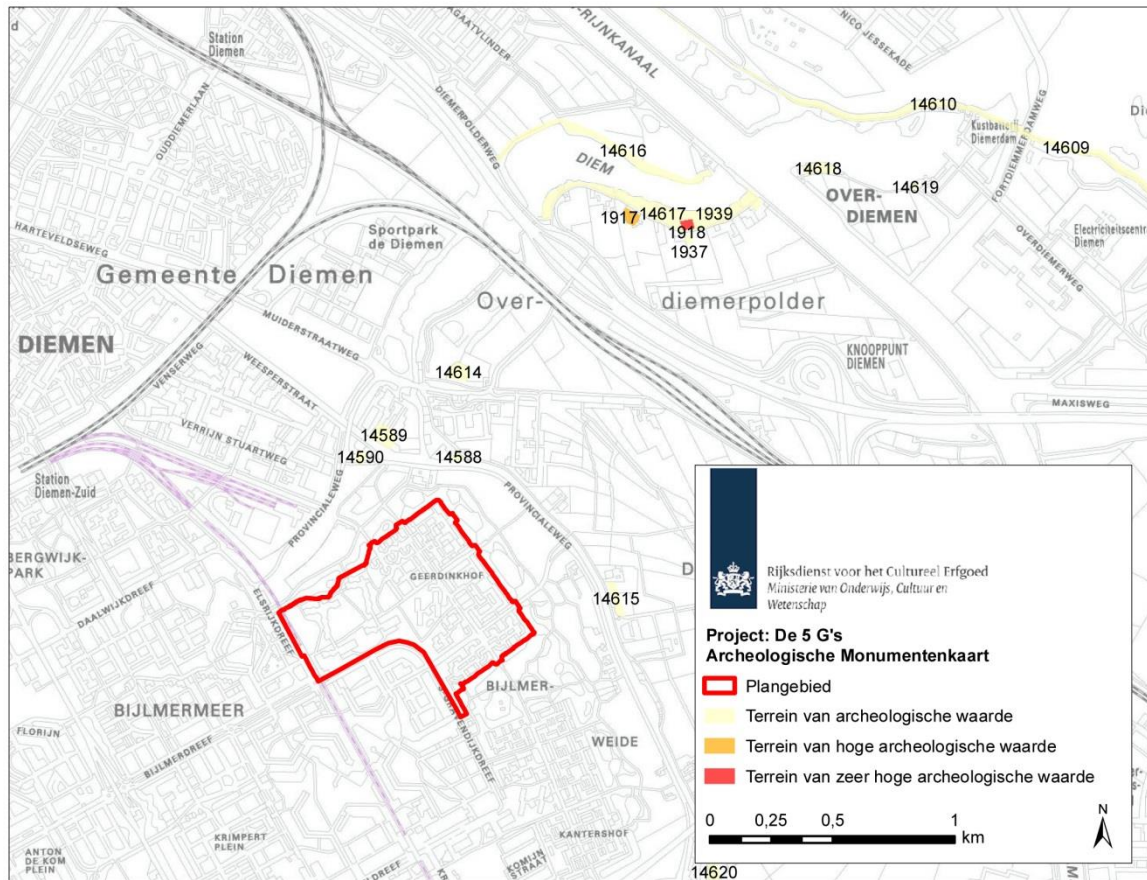
5 Het plangebied op een luchtfoto uit 2009 (PDOK)

¹¹ Kruizinga 2002, 205-206

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumentenkaart en Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie

Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen. Ook is het gebied vrij van zones met een archeologische waardering (afb. 6). De Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in het volgende hoofdstuk.

6 Het plangebied De 5 G's (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010)

3.4.2 Vindplaatsen

In het plangebied zijn tot op heden geen archeologische vindplaatsen bekend. Wel zijn elders in de Bijlmermeerpolder en in de Watergraafsmeerpolder, die een vergelijkbare ontstaansgeschiedenis kent, archeologische onderzoeken uitgevoerd (afb. 7). De vondsten en structuren die op deze vindplaatsen werden gedocumenteerd vormen een graadmeter voor het archeologisch potentieel van het plangebied. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.

Bijmerpark-Zuid (BIJ2)

In 1972 zijn tijdens het bouwrijp maken van een terrein aan de zuidkant van de Bijlmermeerpolder waarnemingen gedaan op de plek waar naar verwachting in de middeleeuwen het dorp Bijlmer stond. Door een lid van Archeologische Werkgroep Nederland (AWN) zijn hoge concentraties middeleeuws aardewerk waargenomen. Tijdens het ingelaste noodonderzoek, uitgevoerd door de AWN, werden meer concentraties scherven gevonden. Waarschijnlijk waren dit afval- of ophogingslagen.¹²

Strandvliet (STR)

In 1978 zijn bij de aanleg van een grote vijver aan de westkant van de Bijlmermeerpolder resten van een fundering aangetroffen (STR). Uit projectie van oude kaarten bleek dat dit waarschijnlijk een onderdeel was van het 19de-eeuwse Fort Bijlmer. De sloop van het fort in 1968 heeft zich waarschijnlijk beperkt tot egalisatie van het terrein waardoor de funderingen bewaard zijn gebleven.¹³

Rozenburglaan, De Nieuwe Ooster (DNO)

Langs de Rozenburglaan is in januari 2011 een Inventariserend Veldonderzoek uitgevoerd naar mogelijke sporen van de 17de-eeuwse buitenplaats Roozenburg. Het plangebied lag in de polder van de Watergraafsmeer, die in 1629 is aangelegd met het leegpompen van het Diemermeer. Op de bouwlocatie zijn geen bebouwingssporen van Roozenburg waargenomen. Wel bevatte het oorspronkelijke maaiveld scherven uit 1650-1900, die in het loopvlak waren ingetrapt. Hier lag gedurende een lange periode een open en onbebouwd terrein, waar afval van Roozenburg of een andere naburige buitenplaats is gestort.

De natuurlijke ondergrond ter plekke week vanwege de landschappelijke ontwikkeling van de Watergraafsmeer af van de gangbare bodemopbouw in Amsterdam. Op gemiddeld 5,7 m onder N.A.P lag een compacte harde kleilaag die na de inpoldering was ontstaan door uitdroging van de zachte bodem van het meer. Ook ontbrak het op dit niveau op het land gebruikelijke Hollandveen. Toenemende indroging van de ondergrond leidde tot fysische en chemische rijping van de voormalige waterbodem tussen NAP - 6 en - 6,8 m. Zandophogingen tussen NAP - 5,7 m en - 2 m waren in 1917 aangebracht voor de aanleg van de begraafplaats.¹⁴

3.4.3 Bodemopbouw

Het maaiveld van het plangebied lag tot de verstedelijking in de late 20ste eeuw op ca. NAP - 3,70 m.¹⁵ De huidige hoogte van het plangebied De 5 G's ligt gemiddeld op NAP - 2,70 m. Uitgaande van dit gegeven is dit deel van de polder opgehoogd met ongeveer 1 m zand. Eventuele archeologische resten kunnen daarom pas vanaf 1 m onder het maaiveld worden verwacht.

---

¹² Archief BMA

¹³ Archief BMA

¹⁴ Gawronski & Veerkamp 2011

¹⁵ Kaart Publieke Werken 1929

7 Het plangebied (rood omlijnd) en de archeologische vindplaatsen

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Op basis van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het grootste deel van plangebied De 5 G's overblijfselen te verwachten van landgebruik vanaf de 17de eeuw. In het noorden van het plangebied, waar het veenweidelandschap niet werd weggeslagen bij de vorming van het Bijlmermeer, komen mogelijk sporen van ontginning en landgebruik voor vanaf de 11de eeuw. In beide gevallen vertonen de archeologische resten weinig tot geen samenhang en hebben deze een wijde verspreiding. Bovendien zijn deze aangetast door ophoging en bebouwing in de late 20ste eeuw. De enige samenhangende structuren zijn de fundamenteën en werven van twee 17de-eeuwse molens. Hiervoor geldt een hoge archeologische verwachting.

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied De 5 G's materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de 11de eeuw tot het begin van de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van de materiële neerslag voor het plangebied met vier zones. Drie daarvan kennen een lage verwachting, wat betekent dat archeologische resten een lage trefkans hebben en/of vooral losse vondsten zullen betreffen. Alleen in zone C is een dichte spreiding van archeologische resten te verwachten, met een sterke onderlinge samenhang.

A: Veenweidegebied

Verwachting: laag

In het (voormalige) veenweidegebied kunnen archeologische resten voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de 11de tot in de 20ste eeuw, zoals sloten, sporen van landgebruik en losse vondsten. Ook kunnen huisplaatsen uit de ontginningsperiode aanwezig zijn, maar deze kennen een lage trefkans.

B: Bijlmermeerpolder

Verwachting: laag

Hier kunnen resten aanwezig zijn die verband houden met landgebruik vanaf de 17de-eeuwse inpoldering tot de ontwikkeling naar stedelijk gebied in de jaren 1960.

C: Molenwerf

Verwachting: hoog

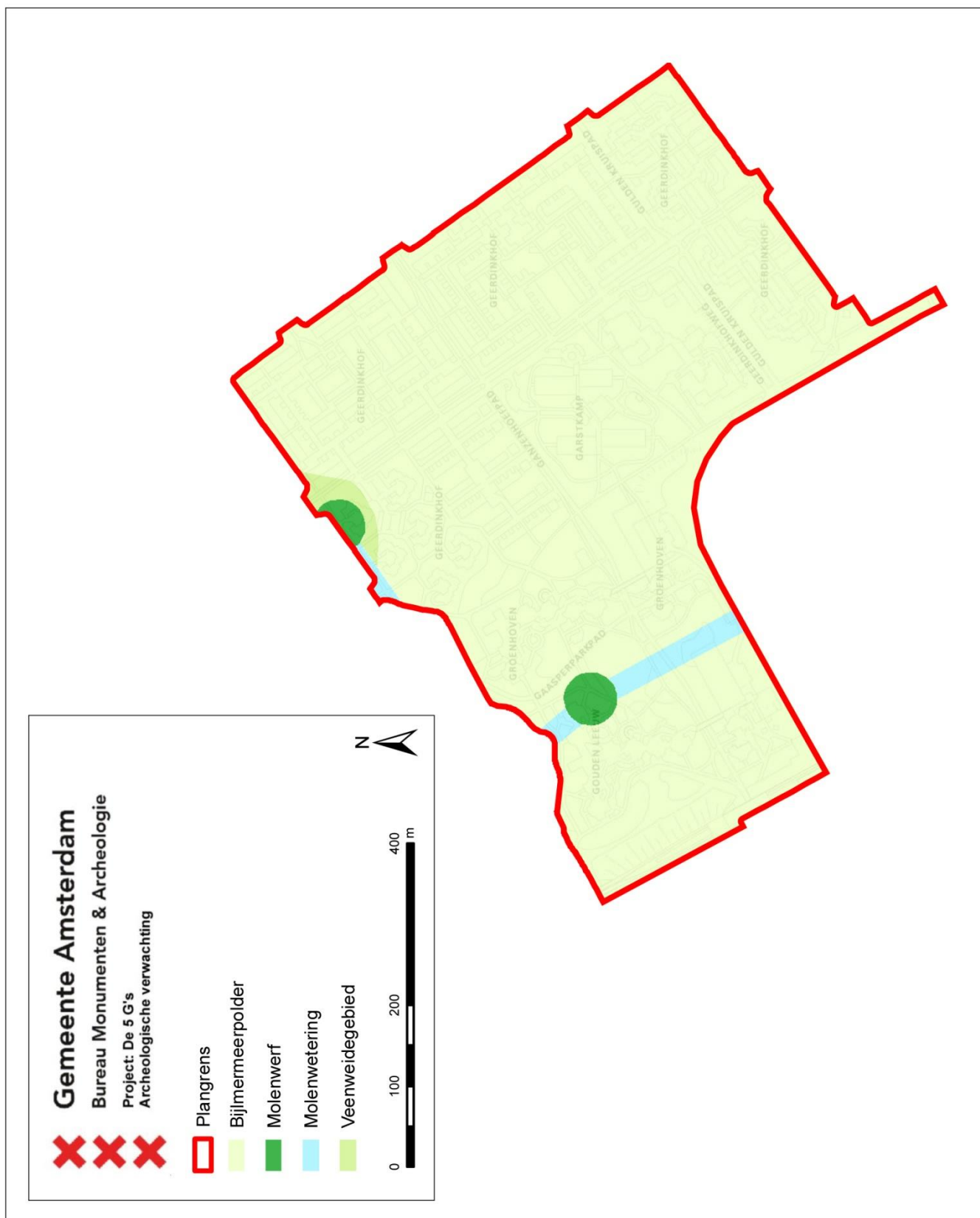
Binnen deze zones zijn resten te verwachten van twee 17de-eeuwse molens, die in de 19de of 20ste eeuw zijn verdwenen. De sporen kunnen bestaan uit ophogingen van de molenwerf, houten en bakstenen funderingen, resten van de opbouw, beschoeiingen van de molenkolk, afval en losse vondsten.

D: Molenwetering

Verwachting: laag

In de voormalige 17de-eeuwse molenwetering kunnen losse voorwerpen worden verwacht die in de waterbodem zijn verloren of weggegooid.

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied De 5 G's is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologisch erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop twee zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

Beleidsvariant 5: (verwachtingszone C)

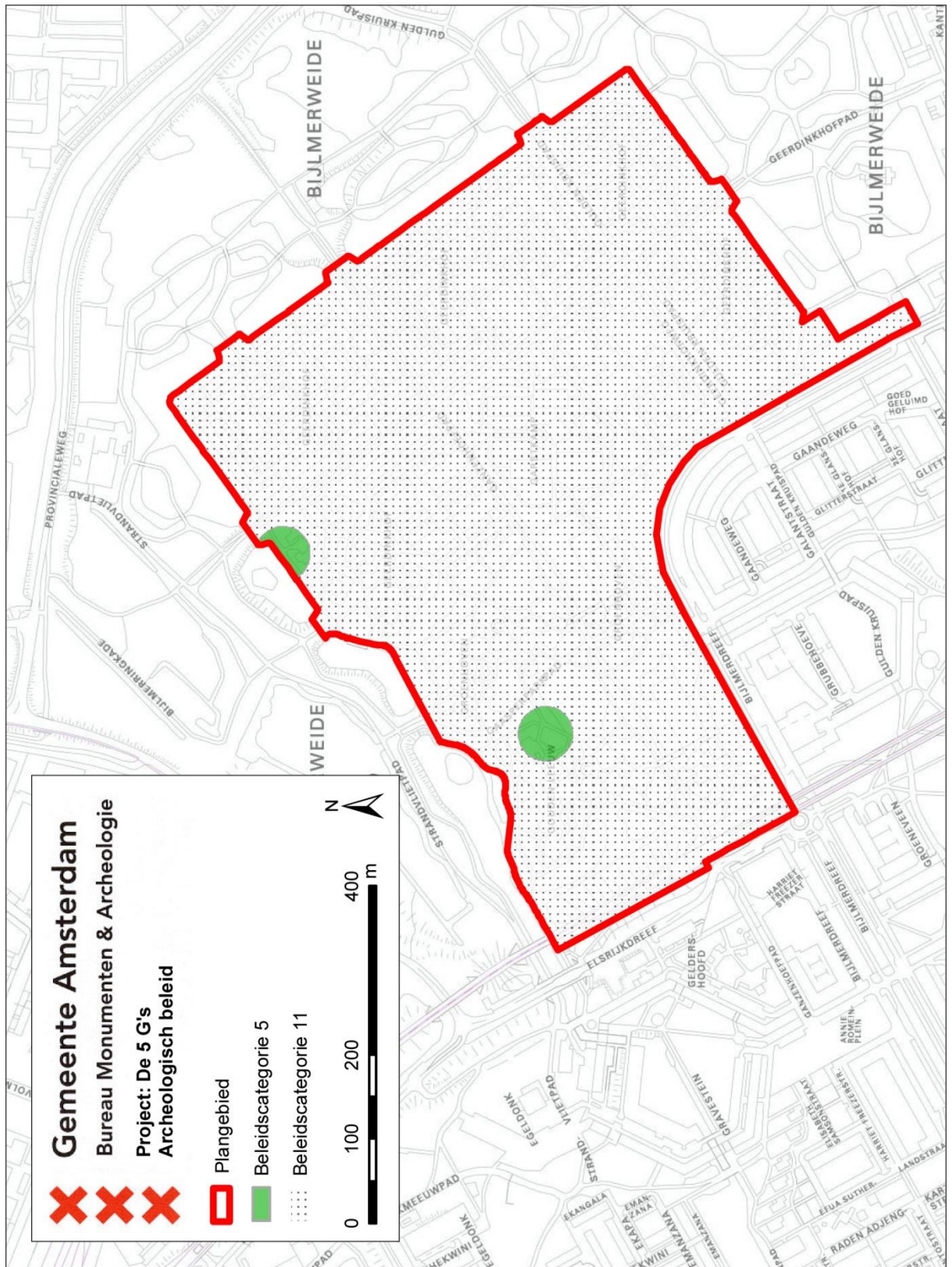
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan 1 m.

Beleidsvariant 11: (verwachtingszones A, B en D)

Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt conform de Monumentenwet een meldingsplicht. Indien tijdens de uitvoering van bouwwerkzaamheden sporen en/of vondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen, wordt dit aan Bureau Monumenten & Archeologie gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek is uitgevoerd voor het plangebied De 5 G's en heeft betrekking op de ondergrondse cultuurhistorische waarden.

In het plangebied bestaan twee archeologische beleidszones. Voor de eerste zone geldt vrijstelling van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder diep dan 1,00 m onder maaiveld.

Voor de tweede beleidszone geldt vrijstelling van archeologisch vervolgonderzoek, ongeacht de omvang en diepte van de bodemingreep.

Voor het gehele plangebied geldt wel de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie wordt gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

ARCHIS: Archeologisch Informatiesysteem: <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

CHW: Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

SAA: Stadsarchief Amsterdam: <http://beeldbank.amsterdam.nl/>

Literatuur

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*. Amsterdam 2005

BMA, *Erfgoedagenda Amsterdam 2010-2014*, Amsterdam 2010

Baart, J.M., *Nota Archeologisch Monumentenbeleid Gemeente Diemen*, Diemen 1993

Borger, G.J., Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied, in: Heinemeijer, W.F. & Wagenaar, M.F., *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Antwerpen 1987

Bont, C. de, *Vergeeten land: ontginning, bewoning en waterbeheer in de westnederlandse veengebieden (800-1350)*, Wageningen Universiteit 2009

Eerden, R. van, De archeologische reservaten van 'Malta', in: *Archeobrief* 12/2 (2008), 13-18.

Gawronski, J. en J. Veerkamp, *De Nieuwe Ooster. Inventariserend veldonderzoek Rozenburglaan, Amsterdam (2011)*. (BMA AAR 57), Amsterdam 2011

Hoek Ostende, J.H., van den, 'De Bijlmermeer', *Amstelodamum* 49, 1962, 73-79

Provincie Noord-Holland, *Cultuur Verbindt. Cultuurnota 2005-2008 Provincie Noord-Holland*, Haarlem 2004.

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*. Utrecht/Antwerpen 1993

Appendix: Beleidsvarianten, stroomschema

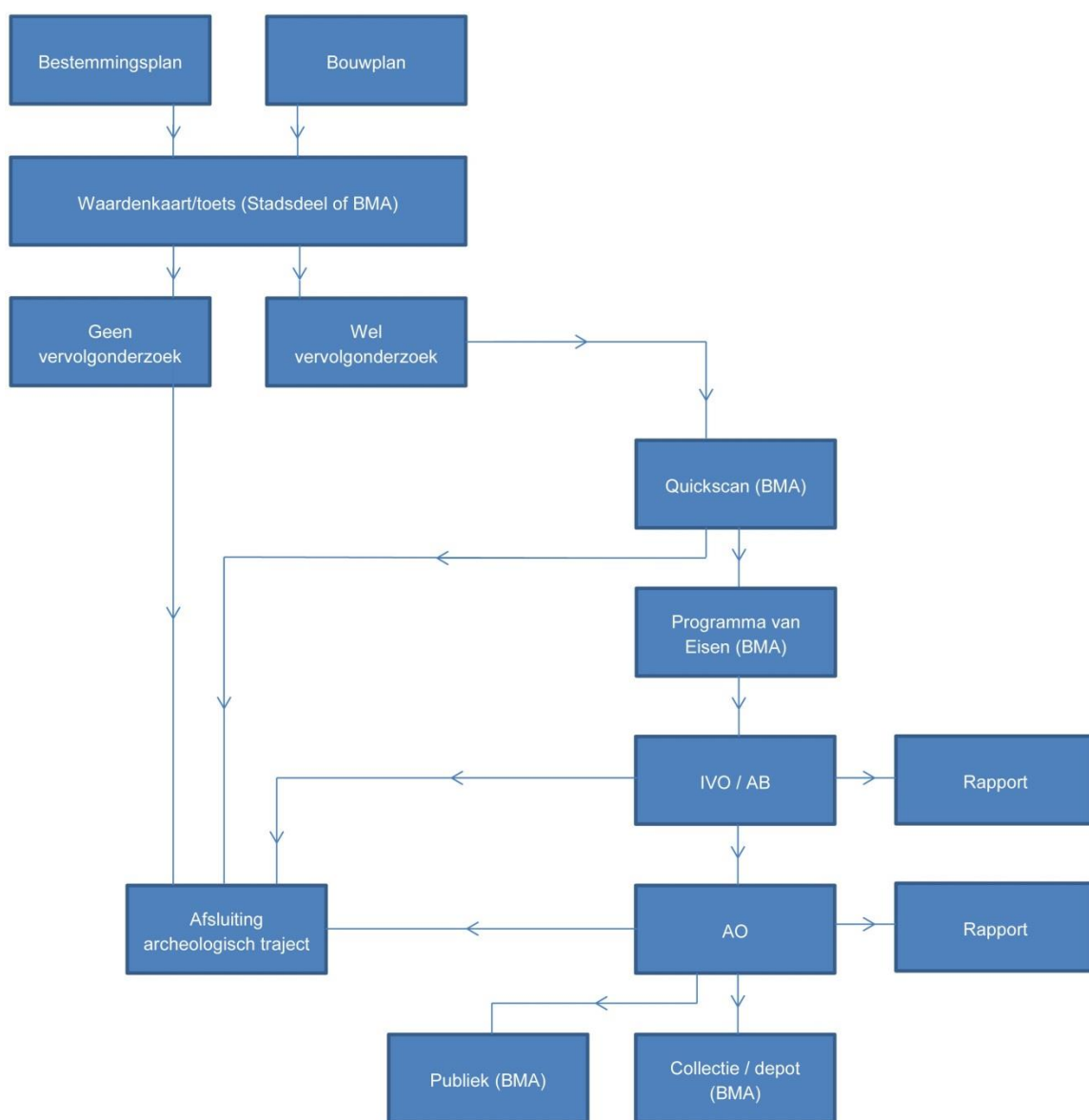
Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de eeuw. De verwachte resten hebben een dichte spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de-eeuwse ophogingen.
- 5: Gebieden met een hoge archeologische verwachting buiten het historische centrum van Amsterdam, waarvan de huidige bebouwing dateert uit de late 19de of 20ste eeuw. Indien de bebouwing dateert uit de 19de eeuw hebben de verwachte resten een wijdere spreiding. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 19de- en 20ste-eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².
- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch

veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie BMA

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 14-119

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

Hoofd afdeling Archeologie BMA
Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum: 18-03-2015
Status: 2.0
Redactie: prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst: T. Terhorst MA
Cartografie: T. Terhorst MA

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2014
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.